

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת פינחס, תשע"א
מספר 923

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"אל קנא"

פרשתנו פותחת בגמול שה' מעניק לפינחס על מעשה הקנאות המתואר בפרשה הקודמת (כה: י-יג):
וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת
קְנָאתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי. לְכֵן אֶמַר הַנְּנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם. וְהִיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ
אֶחְזְרוּ בְרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לֹא-לְהִיוּ וַיִּכְפֹּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
וכבר לימדנו ראב"ע על אתר את מהות קנאת פינחס:

בְּקִנְאוֹ – קל הנו"ן להקל על הלשון. והטעם, כי הוא קנא כקונו. וכתוב על השם כי הוא "א-ל קנא"
בעבודה זרה (שמ' כ: ה), ולולא הוא שקנא, הייתי מכלה כל ישראל בדבר בקנאתי.
ראב"ע מבחין שהמילה "בְּקִנְאוֹ" אינה כתובה בבניין פיעל אלא בבניין קל, שהרי הנו"ן רפויה, ואילו הייתה
בבנין הכבד, היתה דגושה. פינחס פעל בנחרצות בשמה של קנאת ה' וכך הציל את העם מקנאת ה' שהייתה
מכלה אותו.

רש"ר הירש מסביר את ההבדל בהוראת הפעלים בשני הבניינים:

הוראת "קנא" בפיעל: להפעיל את התביעה המשפטית שאדם 'אימץ' אותה, ואילו "קנא" בבנין קל
מבטא בעיקר את הרוח ואת מחשבת הלב: האדם אימץ ברוחו את עניינו של אחר ורואה אותו כאילו הוא
"שלו". ניקוד זה של בניין קל מורה כאן שמעשהו של פנחס לא היה בו משום התבלטות חיצונית גרידא
אלא הוא נבע מעומק לבו, כי הבגידה בדבר ה' היתה בעיניו כבגידה בעניינו הוא.

במלים אחרות, קנאתו של פינחס נבעה מקנאת ה' אותה אימץ בהזדהות מוחלטת ללא כל נגיעה אישית, וזה
מובנו של הביטוי "בְּקִנְאוֹ אֶת קְנָאתִי". אלא שכאמור, קנאת ה' הייתה מביאה חלילה לכליון העם, וקנאת
פינחס, שפעל מכוחה, בלמה אותה וצמצמה את ממדי הענישה.

"אל קנא" היא אחת משלוש עשרה מידותיו של הקב"ה. מהי קנאה זו של אלוקים? כיצד אפשר לראות
בקנאה מעלה מוסרית של אלוקים בה בשעה שהיא נחשבת פגם מוסרי חמור בהיותה תכונה אנושית? כאמור,
העברית מבדילה בין שני סוגים של קנאה: יש "קנאה ב..." והכוונה לקנאה שהיא צרות-עין, ויש "קנאה ל..."
שכוונתה דאגה זולת. "אני מקנא בו", משמע שאני חומד את מה שיש לו, בעוד שבקנאה מהסוג השני, "אני
מקנא לו", משמעו אני אוהב אותו ומוכן לגונן עליו. כך גם מפרש רש"י על אתר: "לֹא-לְהִיוּ" - בשביל א-להיו,
כמו: 'הִמְקַנָּא אֶתָּה לִי' (במ' יא: כט); 'קְנָאתִי לְצִיּוֹן' (זכ' ח: ב), בשביל ציון.

לעתים קרובות מתוארת הברית שכרת ה' עם ישראל במונחים של נישואין, ומכאן נובעות החובות של
ישראל כלפי ה': נאמנות בלעדית ובלתי מסויגת ואהבה כנה וטהורה. לפיכך, כל נטייה לעבודת אלילים וכל
מערכת יחסים מתפשרת עם העמים עובדי האלילים, נחשבו בעיני ה' כהפרת ברית ו"ניאוף", ועוררו את קנאת
ה' ואת זעמו. בכל המקרים שבהם מזכירה התורה את קנאת ה', היא עושה זאת בקשר לאלילות ומתבססת על
הדיבר השני: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמ' כ: ב).

מקטעים אלו מתברר התואר "אל קנא". מסתבר שדרישות הא-ל כלפי אלו שהוא אוהב ומנהיג בחסדו, הן
מוחלטות. הוא מחייב אותנו בנאמנות בלתי מסויגת ושלמה ומפגיין את זכותו לנאמנות כזאת על-ידי תגובה
מחמירה על כל מקרה של בגידה באהבתו. קנאת ה' מחייבת גם אותנו לקנא לכבודו, כשם שהתגובה הראויה
לאהבתו אלינו היא שנאהב אנחנו אותו.

על רקע דברינו ניתן להבין את קנאת ה' שמכוחה פעל פינחס בשיטים. העם החל לזנות עם בנות מואב, והן פיתו אותו לעבוד לבעל פעור (כה: א-ד), כפי שלמדונו חז"ל (סנהדרין קו ע"א):

אמר להם (= בלעם): א-להיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאוים לכלי פשתן, בוא ואשיאך עצה: עשה להן קלעים, והושיב בהן זונות, זקנה מבחוץ וילדה מבפנים, וימכרו להן כלי פשתן... ובשעה שישראל בא אומרת לו בשוה (= במחיר שהכלי שווה), וילדה אומרת לו בפחות. שתיים ושלש פעמים. ואחר כך אומרת לו: הרי את כבן בית, שב ברור לעצמך. וצרצורי של יין עמוני מונח אצלה, ועדיין לא נאסר (יין של עמוני ולא) יין של נכרים. אמרה לו: רצונך שתשתה כוס של יין? כיון ששתה בער בו. אמר לה: השמעי לי (= לזנות). הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו: עבוד לזה! אמר לה: הלא יהודי אני! - אמרה לו: ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור (= עשיית הצרכים), [והוא אינו יודע שעבודתה בכך]. ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך, שנאמר: "הִמָּה בָּאוּ בְעַל-פְּעוֹר וַיִּזְזְרוּ לְבַשְׁתַּי וַיְהִיו שְׂקוּצִים פְּאֵהָבָם" (הושע ט:י).

מדברי חז"ל אלה ניתן להסיק שלא היצר לעבודה הזרה גרם לעם לחטוא, אלא התאוה המינית העבירה אותם על דעתם וגררה אותם למעשי זימה, ומתוך כך חטאו גם בעבודה זרה. חז"ל אף מדגישים את ניצול התמימות של העם על ידי בנות מואב. כלומר הקשר בין הזנות עם בנות מואב ובין עבודת פעור הוא שעבודת הפעור הייתה לעשות בפומבי מעשה שדרך בני אדם לעשותו בצנעה, והאמצעי לגרור את ישראל לכך היה לפתות אותם לזנות בפומבי, שגם זה מעשה שדרך בני אדם לעשותו בצנעה. לכן הקפיד זמרי לבוא על כזבי בת צור דווקא "לְעֵינַי מִשָּׂה וּלְעֵינַי פֶּל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל" (כה:ו). פינחס בא לתקן את חטא התאוה ולהראות שכל הכשל של העם עם בנות מדיין לא נבע מתוך מרי בה', כמו שחשב בלעם להשיג במזימתו על פי הסיפור המובא במדרש. פינחס הראה שאין כאן מרי כלפי ה'; הוא השיב את חמתו של הקב"ה והראה שגם אם ינסו להכשיל את ישראל בחטא של זימה, לא ימרדו ישראל בקב"ה. חטאם היה בתאוה, ואת החטא הזה תיקן פינחס. 'השבת חֲמָה' אין פירושה שהכעס נעלם, אלא שהוא שב למקומו – עונש הכליה של העם נדחה בשלב זה. החסד שהקב"ה הראה הוא, שיש תיקון לעברה כל זמן שלא נעשתה מחמת מרי. ניתן לעמוד על מגמת פניו של פינחס גם מדברי המכילתא דרבי ישמעאל (בא, מס' דפסחא פרשה א ד"ה בארץ מצרים):

אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן שנאמר: 'קנא קנאתי לה' א-להי צבאות' וגו' (מל"א יט:י) ומה נאמר שם? "ויאמר ה' אליו לך שוב לדרךך מדברך דמשק... ואת יהוא בן-נמשי תמשח למלך על-ישׂראל ואת-אלישע בן-שפט מאכל מחולה תמשח לנביא תחתיו" (טו-טז), שאין תלמוד לומר לנביא תחתיו אלא שאי איפשי (=איני רוצה) בנבואתך.

אליהו מקנא לה' אך מעמיד עצמו כנגד העם. אין זאת הקנאות הראויה בעיני ה', ולכן הוא נדרש להפסיק את הנהגתו כנביא העם ולמנות את אלישע במקומו. פינחס ביקש בקנאתו להציל את העם מכיליון; הוא תובע את כבוד האב, אך באותה עת גם את כבוד הבן. הוא פועל מכוח האב כדי להציל את הבן. לכן הוא זוכה בברית ה' לשלום, כי הוא מייצג במעשהו את שלום האמת, כיוצא מדברי הרש"ר הירש:

שלום אמת בין הבריות תלוי בשלום כולם עם ה'. מי שמעז להיאבק עם אויבי הטוב והאמת הא-לוהית, הרי בעצם מאבקו זה הוא מלוחמי ברית השלום בארץ. מי שכובש את פניו בקרקע למען השלום המדומה עם הבריות ומניח להם לעורר מדנים עם ה', הרי בעצם אהבת השלום שלו הוא נעשה חבר לאויבי ברית השלום בארץ. לא אדישות ההמונים, אף לא דמעת הכאב שניגרה בחוסר מעש בפתח המשכן,¹ אלא מעשהו האמין של פנחס הוא שהציל את העם והשיב את השלום עם ה' ותורתו ועל ידי כך החזיר על כנו את היסוד לשלום אמת.

פינחס מייצג אפוא את הקנאי הקיצוני, אשר בקנאתו לה' איננו נמנע משפיקות דמים, אך הוא מייצג גם את האיש של ברית השלום. שניהם באישיות אחת. אין אדם רשאי לקנא את קנאת ה' צבאות אלא אם הוא זכאי להיות איש שלום, ששלום עם אלוקיו ועם אדם. שלמות זו מוקנית בו אם אין בקנאתו כל פנייה אישית. רק אז הוא רשאי לפעול בשם ה' אל קנא".

נזכור נא דברי ינאי המלך המובאים בתלמוד (סוטה כב ע"ב):

אמר לה ינאי מלכא לדביתהו: אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין, אלא מן הצבועין שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

¹ לפי מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בלק סימן כ: "והנה איש מבני ישראל בא, מה ראה לעשות כן ללמדך שלא חלק כבוד לשמים ולא לבריות ועליו נאמר (משלי כא:כד) 'יָד יְהִיר לֵךְ שָׁמוּ'. אמרה לו איני נשמעת אלא למשה או לאלעזר שאני בת מלך, אמר לה אף אני גדול כמותו ולעיניהם אני מביאך, תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה אמר לו: בן עמרם זו מותרת או אסורה? ואם תאמר שהיא אסורה זו מדינית, אותה שתחתיך מדינית מי התירה לך? נתעלמה ממנו הלכה געו כלם בבכיה והה"ד: 'וְהִמָּה בָּכִים פֶּתַח אֶהְל מוֹעֵד' (במ' כה:ו)".

